

MANUEL RIUS,
AUTOR DE MÚSICA ANÒNIMA
Per Esteve Molero

Premi Recvll 2015 de Retrat Literari

Manuel Rius (1923-2004) ►

LA HISTÒRIA D'UN TEXT ABANS INÈDIT I DESPRÉS GUARDONAT

Quan Manuel Rius (1923–2004) s'apropava als vuitanta anys, la Coordinadora de Grallers de Vilafranca del Penedès li va dedicar un homenatge en la seva festa anual, el Dia del Graller. Corria l'any 2002, i en Manuel començava a estar delicat de salut, per això no va poder assistir a l'acte que es va organitzar en honor seu. A més, tampoc no era del tot conscient de la importància que tenien les melodies que havia compost en el seu piano de paret, un Pleyel presidit pel retrat d'un dels seus mestres i amics, el sitgetà Gabriel Pallarès.

Per a l'ocasió vaig escriure un article que ha romàs inèdit molts anys en un disc dur d'ordinador. Tenia ja el mateix títol, però era més llarg, i havia de formar part d'un llibre amb algunes partitures de Manuel Rius, fet amb la col·laboració de l'estudiós Blas Coscollar i l'impressor Ramon Falcó. El treball, per qüestions tècniques, no es va poder publicar. Però un matí de 2014, mirant des del balcó de casa l'antiga era dels Molins sitgetans, vaig tenir una mena de visió. Em vaig imaginar, tal i com m'havien explicat, que en aquell paratge molts sitgetans anaven a menjar la mona per Setmana Santa, acompanyats dels músics de les caramelles, entre ells en Manuel. Aleshores vaig recordar el meu text sobre ell, i el vaig refer, reduint-lo a l'essència d'allò que volia explicar.

Vaig reescriure'l unes quantes vegades, rellegint i recordant els materials i les converses que m'havien inspirat en el seu moment, de la mà de Xavier Orriols, Blai Fontanals, Lluís Giralt, Jordi Tomàs, Joan Yll, David Miret, Xavier Bayer, Joan Cuscó, Francesc Marimon, Xavier Güell, Jaume Trius "Pinze", Jordi León i Argimon Rius. La primera persona que va llegir el nou text va ser la meua parella, la visionària Cristina, que em va animar, gairebé obligar, a presentar-lo a un dels certàmens literaris més prestigiosos de Catalunya, els Premis Recvll de la vila de Blanes. A l'oficina de Correus, aquell dia, els ordinadors no funcionaven, però el mata-segells va valdre perquè *Manuel Rius, autor de música anònima* pogués participar en el concurs.

Al cap d'un setmanes, un divendres a la nit, una trucada al mòbil m'anunciava que el jurat (integrat per Maria Lluïsa Julià, Miquel-Lluís Muntané, Marta Nadal, Vinyet Panyella, Francesc Robert i Salvador Roca, presidit per Vicenç Llorca) havia declarat el meu text el guanyador del Premi Rafel Cornellà – Joaquim Abril de Retrat Literari. Per a mi va ser una il·lusió enorme, perquè en el seu dia, quan el text no es va poder publicar, va representar una frustració molt gran. Però és essencialment important perquè d'aquesta manera el nom de Manuel Rius queda vinculat públicament amb l'autoria d'uniques músiques considerades populars, gairebé ancestrals, de tota la vida. Avui, gràcies a la invitació de l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes, és una satisfacció poder compartir aquests apunts sobre la vida i l'obra de Manuel Rius, l'autor de música anònima, amb els seus convilatans.

E. M.

A l'orquestrina de Ginestar (Gines Club, 1949).
En Manuel és el tercer per l'esquerra. ▼

MANUEL RIUS, AUTOR DE MÚSICA ANÒNIMA

En Manuel deixa l'aixada i s'eixuga la suor del front mentre esbufega. Té un hort petit, ben ordenat, amb tomaqueres que s'enfilen canyes amunt, un parell de rengleres de mongeteres nanes i alguna mata amb carbassons i albergínies. Ha baixat una estona per regar i arrencar quatre males herbes. Marxa de l'hort i el gos perdiguer que està fermat al fons li fa un lladruc, com si l'acomiadés. Quan encara no fa ni cinc minuts que ha pujat a casa ja se sent el piano. No toca res en concret, fa provatures. Repeteix amb insistència un passatge, canviant-ne algun detall. A vegades interpreta un fragment més llarg, però de seguida es torna a encallar i toca una i altra vegada les mateixes notes. De cop la música s'atura: "Manuel, el sopar és a taula!", ha cridat la Sofia.

Aquest és un dels primers records que tinc de Manuel Rius, de l'estiu de 1982. Aleshores érem veïns, casa per casa, al carrer Cristòfor Mestre de Sant Pere de Ribes. Jo era un nen, i no em podia imaginar que les notes que sortien d'aquell Pleyel de paret esdevindrien melodies tan conegudes. Dubto que en Manuel tampoc en fos gaire conscient. De fet, ell no va donar mai gran importància a la seva obra. Era un home calmos que defugia els afalacs públics. No era gaire alt, més aviat rabassut. En la cara rodona li sobresortien unes celles espesses, grises, i més discretament, també gris, un bigoti prim, tipus llapis, que li resseguia perfectament el llavi superior. Era miop, per això tenia la mirada una mica trista.

Manuel Rius i Ramos va néixer a Ginestar, comarca de la Ribera d'Ebre, el 17 de gener de 1923. "El dia de sant Antoni dels burros", deia sorneguerament. El seu pare, Francesc, li va ensenyar a tocar el clarinet, un requint de tretze claus, i de seguida va debutar a la banda municipal del poble. La tradició bandística del sud de Catalunya i el País Valencià és antiga. Es transmet de pares a fills i es remunta a segles enrere. El solfeig el va estudiar amb el senyor rector, mossèn Miquel, i després amb el barber local. De seguida va voler escriure un primeríssim pasdoble, que va titular *Fiesta callejera*: "No em va quedar gaire bé, perquè encara no havia estudiat harmonia. Li faltava algun compàs per resoldre correctament, però el vam arribar a tocar. Ja ho crec!".

A Ginestar, gran part de la població es dedica encara avui a l'agricultura. La família d'en Manuel conreava vinya, ametllers i oliveres. Ell també va fer de pagès fins que va fer-se amb un carro i un cavall per anar a comprar i vendre al mercat del Perelló. Però la Guerra Civil espanyola va estroncar aquesta vida gairebé bucòlica, perquè Ginestar va ser durant els darrers anys de

l'enfrontament bèl·lic un front cruent, el de l'Ebre. Manuel, com la resta de criatures, dones i vells de la zona, va passar molts mesos refugiant-se dels atacs aeris de l'aviació franquista. A més, poc després d'acabada la Guerra va ser reclutat per fer el Servei Militar, que es va allargar quatre temporades eternes. La major part del temps de soldat el va passar a Manresa, on va aprofitar per anar a lliçó amb Marià Homs, un personatge que ja havia acabat la seva carrera com a futbolista i que es dedicava ara a la pedagogia musical. "Estudiava música a tota hora, fins i tot quan feia guàrdies", recordava en Manuel amb cara de son acumulada. En tornar al poble es va casar amb Sofia Gallent, el 31 de desembre de 1949. Per aquelles dates també es va comprar un saxòfon tenor que li va costar dues mil cinc-centes pessetes: "Estava tan atrotinat que un lampista li va haver de tancar alguns forats amb estany." Durant uns anys va seguir amb els viatges al Perelló, amb el carro carregat de préssecs, ametlles, avellanes i tomàquets a l'anada, i amb feixos de llates en tornar. L'encarregada de proporcionar-li les llates de palma seca per fer senalles era l'anomenada "tia Juliana" a qui, anys després, va dedicar una jota que ha esdevingut força popular.

El 1954 Manuel Rius i la seva família es van traslladar a Sitges, a casa d'una cunyada. Va començar treballant de jardiner, i al cap d'un temps va obrir una parada d'allis i llimones al mercat municipal. De seguida va entrar en contacte amb els músics sitgetans, principalment els vinculats a la Societat Recreativa El Retiro. Va ingressar a Los Íberos del Jazz, l'orquestra de l'entitat, dirigida pel mestre Gabriel Pallarès i encarregada d'amenitzar els balls per als socis. Manuel guardava amb estima un retrat del mestre Pallarès, de qui va rebre lliçons de piano i bons consells d'harmonia. Al cap d'un temps, el trompetista Antoni Nicolás, de renom Paiceba, li va proposar de formar un grup nou: els Bitters. Malgrat que el nom semblava tant de moda per als gustos de l'època, de seguida es va canviar per un de més tradicional: Conjunt Riviera. Rius va tocar-hi fins al 1970, interpretant els papers de saxòfon tenor, clarinet i flauta. "En Paiceba em va convèncer perquè toqués la flauta, però aquest instrument és molt dur. La tocava, però em feia pa-

Imatge publicitària del Conjunt Riviera (1972). Els dos últims de la dreta són Rius (amb ulleres) i Antoni Nicolás "Paiceba". ▼

tir molt". Manuel Rius ho explicava amb un posat cansat, com si encara no s'hagués recuperat d'aquelles èpoques en què compaginava la feina diària al mercat (els dissabtes, a més, anava a vendre a Vilanova i la Geltrú) amb la música: els balls amb el Conjunt Riviera, que s'allargaven fins ben entrada la nit; les substitucions a Josep Torrens a l'orquestra Mozart, de l'entitat sitgetana El Prado; les caramelles amb els cantaires d'El Retiro...

Però avui segurament no escriuríem sobre Manuel Rius si no s'hagués dedicat a compondre música. Va ser arran de les primeres fornades d'interprets

sortides d'una institució decidida a recuperar un instrument tradicional en perill d'extinció, l'Escola de Grallers de Sitges. Rius, conjuntament amb Agustí Cohí Grau i Jaume Vidal (ambdós del Vendrell), va contribuir decisivament al nou repertori per a gralla, continuant la feina d'antics autors vuitcentistes, com Feliu Monné, Francesc de Paula Bové, Ramon Roig Arengades, Francesc Toldrà, o Josep Mercader "Astó". La seva primera composició va ser *La marxa atrás*, que va fer per a la colla de grallers que ell mateix liderava, amb motiu d'una cercavila a la festa major d'hivern de Sant Pere de Ribes. Aquell 25 de gener de finals dels anys cinquanta o principis dels seixanta, mentre tocava pels carrers de Ribes, li va venir la inspiració per a una altra composició, que va titular precisament *El gener*, avui un clàssic del repertori graller. La Colla de grallers d'en Rius, però, va durar pocs anys: "La gralla no podia aguantar-la. Em feien mal les orelles, em feia mal tot: cada dos o tres compassos havia de respirar. La veritat és que m'agrada sentir-la. M'agrada sentir-la quan la toquen els altres."

L'Escola de Gralles de Sitges també va propiciar la formació d'una cobla, la Sitgetana. Manuel Rius va ser dels darrers músics a incorporar-se al projec-

Ball de Panderetes, 1969. ▼

te, per això es va fer càrrer del flabiol i el tamborí, que encara no havia estat adjudicat a ningú. Per aprendre a manejar-lo va anar a classe amb un músic de Sant Feliu de Pallerols establert a Barcelona, Narcís Paulís. D'ell, entre lliçó i lliçó de flabiol, va rebre consells d'harmonia i de composició de sardanes. L'estada de Manuel Rius a la cobla Sitgetana es va allargar durant vint-i-set anys, entre 1964 i 1992, sempre interpretant-hi el paper de flabiol i tamborí, assumint-ne la direcció en alguns assajos i aportant-hi contínuament sardanes originals. El catàleg sardanístic de Manuel Rius comprèn setanta-sis peces, la primera de les quals és Vallpineda, escrita el 1965. Però Rius també va actuar com a flabiolaire al marge de la cobla, acompanyant els balls populars d'algunes festes majors penedesenques (principalment les de Vilanova, Sitges, Ribes i Vilafranca). "Recordo que la primera vegada que vaig anar a tocar a Vilafranca vaig trobar-me la colla d'Els Guillemos. Ells em van cantussejar les peces que havia de tocar i així vaig poder acompanyar els balladors. Més tard em van donar els papers, però quasi a l'hora de plegar. Així el que fas és agafar vicis, i després la feina que tens per corregir-los." Manuel Rius al Penedès, com Quirze Perich al Maresme o Josep Verdager Roviretes a Osona, va ser el nexa de tradició oral entre els antics flabiolaires i els actuals. Rius va recollir l'herència d'Antoni Orpi i Pere Sells, i la passar a Xavier Orriols i David Miret. Fins i tot l'instrument que tocava era una mena de pont generacional. Era un flabiol modern, amb claus, degut al lutier Miquel Romero, però en què aplicava l'anomenada "digitació arcaica", anterior a les aportacions del pedagog Jordi León. El seu so era pastorívol, amb un vibrat discret, com sortit de l'ànima. A les cercaviles tocava sense tamborí ni tabal, amb la mà dreta creuada a l'esquena.

▲ Manuel Rius tocant la flauta amb les caramelles del Patronat sitgetà.

El 1979 Manuel Rius va tancar la parada d'alls i llimones i va anar a viure a Ribes. Allà hi havia els seus fills Manuel, Argimon i Francesc. Aquest darrer tenia una negoci d'electrodomèstics, i Manuel l'ajudava a la botiga. En realitat, era el punt de trobada en què els músics de la comarca el localitzaven per demanar-li una substitució musical o encarregar-li alguna composició.

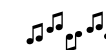

Sardanes amb la cobla Sitgetana. ▲

Així van néixer moltes melodies. S'asseia al piano i tocava d'inspiració. Si li agradava el que havia inventat ho anotava en una llibreteta de música i hi posava la data, escrita en números. La deixava reposar un quants dies i passada la quarantena, si li seguia agradant, l'harmonitzava. "Si la melodia no és bona, val més deixar-ho estar", puntualitzava. Els títols no el van preocupar mai gaire, tot i que tenia predilecció pels noms de lloc i els topònims: *Poble-Sec, Els Girabals, A Vilafranca, Cap de la Vila, Montgròs, El campanar de Sant Pere de Ribes, Cap de Creu, El port d'Aiguadolç...* "N'hi ha que em surten

per a gralla, d'altres per a flabiol o sac de gemecs, algunes per a banda...". Ja siguin pasdobles, marxes, valsets o americanes, totes tenen en comú que són irresistiblement senzilles. Al Penedès han passat a formar part de la banda sonora de les festes majors. La gent les creu de tota la vida, sense poder-se ni imaginar que algú les va compondre al piano, repetint-ne una i mil vegades les notes. La seva popularitat ha traspasat l'àmbit comarcal i fins i tot els dolçainers valencians les interpreten, a vegades alterant-ne alguna nota, el ritme o fins i tot el títol. És el cas d'*El gener del riu*, una derivació lingüística i rítmica de l'original *Gener* d'en Rius. En conèixer l'anècdota en Manuel somreia, entre incrèdul i orgullós. Segurament aquesta és la gratificació més gran que pot rebre un autor de música anònima.

Particel·la manuscrita ▼

ELS GIRABALS

Manuel Rius

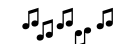
Musical score for 'ELS GIRABALS' in 3/4 time, key of D major. The score consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The melody starts with a quarter rest followed by a quarter note D4, then a half note E4-F#4, and continues with a series of eighth and quarter notes. The second staff starts at measure 9. The third staff starts at measure 17. The fourth staff starts at measure 25 and includes first and second endings at the end of the piece.

EL MONTGRÒS

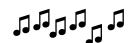
Manuel Rius

Musical score for 'EL MONTGRÒS' in 3/4 time, key of Bb major. The score consists of six staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two flats (Bb, F), and a 3/4 time signature. The melody starts with a quarter rest followed by a quarter note Bb4, then a half note C5-Bb4, and continues with a series of eighth and quarter notes. The second staff starts at measure 9. The third staff starts at measure 17. The fourth staff starts at measure 25. The fifth staff starts at measure 41. The sixth staff starts at measure 57 and ends with a double bar line.

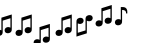
EL CAMPANAR DE ST. PERE DE RIBES

Manuel Rius

ELS XULIUS

Manuel Rius

EL CARRER NOU

Manuel Rius

Musical score for 'EL CARRER NOU' in 3/4 time. The score consists of four staves of music. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one flat. The melody is primarily eighth and sixteenth notes. There are two triplet markings (indicated by a '3' below the notes) in the first staff. The second staff begins at measure 9 and contains two triplet markings. The third staff begins at measure 17 and contains five triplet markings. The fourth staff begins at measure 25 and contains five triplet markings. The piece concludes with a double bar line.

LA PLAÇA MARCER

Manuel Rius

Musical score for 'LA PLAÇA MARCER' in 3/4 time. The score consists of four staves of music. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one flat. The melody is primarily eighth and sixteenth notes. There are three triplet markings (indicated by a '3' above the notes) in the first staff. The second staff begins at measure 9 and contains two triplet markings. The third staff begins at measure 17 and contains three triplet markings. The fourth staff begins at measure 25 and contains three triplet markings. The piece concludes with a double bar line.

M. Rius

Carnaval 81

o rompers

**Ajuntament
Sant Pere de Ribes**